

Trafikutskottets yttrande 2024/25:TU6y

Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta

Till utbildningsutskottet

Utbildningsutskottet beslutade den 11 februari 2025 att ge bl.a. trafikutskottet möjlighet att yttra sig över regeringens proposition Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (prop. 2024/25:60) och följdmotioner i de delar som berör utskottets beredningsområde. Trafikutskottet har beslutat att yttra sig över propositionen samt motionerna 2024/25:3309 (S), 2024/25:3312 (C) och 2024/25:3313 (MP) i de delar som rör digitaliserings- och transportfrågor.

Trafikutskottet välkomnar att regeringen lyfter fram digitaliserings- och transportfrågor som viktiga områden för forskning och innovation. Utskottet lyfter fram vikten av att regeringen vill göra satsningar på banbrytande teknik och välkomnar särskilt att regeringen avser att lyfta fram AI som ett prioriterat teknikområde för insatser. Utskottet framhåller även vikten av att regeringen betonar att den framtida forskningspolitiken måste inkludera transportrelaterad forskning. Utskottet ser positivt på de insatser som görs och aviseras och anser att de frågor som tas upp i motionsförslagen redan är väl uppmärksammade. Utskottet anser därför att utbildningsutskottet bör föreslå att riksdagen avslår motionsförslagen.

I yttrandet finns tre avvikande meningar (S, C, MP).

Innehållsförteckning

Utskottets överväganden.....3

 Bakgrund3

 Propositionen.....3

 Motionerna10

 Tidigare riksdagsbehandling10

 Utskottets ställningstagande11

Avvikande meningar.....19

 1. Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (S).....19

 2. Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (C)19

 3. Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (MP)20

Utskottets överväganden

Bakgrund

Regeringen lämnar under varje mandatperiod en forskningspolitisk proposition som anger regeringens politik inom området för den kommande fyraårsperioden. Syftet är att skapa en viss långsiktighet och ge berörda myndigheter stabila förutsättningar för planering och måluppfyllelse. I propositionen Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (prop. 2024/25:60) presenterar regeringen forskningspolitiken för 2025–2028.

Propositionen

Propositionens huvudsakliga innehåll

Forskningspolitiken omfattar såväl forskning som innovation. Politiken utgår enligt regeringen från målet att Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och en ledande kunskapsnation. Regeringen har i budgetpropositionen för 2025 lämnat förslag och redovisat bedömningar om ökade medel till forskning och innovation. Anslagen för forskning och utveckling (FoU) föreslås och beräknas öka successivt från 2025 till 2028 med totalt 6,5 miljarder kronor. I propositionen beskriver regeringen satsningarna närmare.

Utgångspunkten för satsningarna är excellens, internationalisering och innovation. Sverige ska vara ett internationellt attraktivt land för investeringar i FoU. Regeringen anser att Sverige ska vara bland de främsta länderna när det gäller utgifter för FoU som andel av BNP. För att lyckas med detta behövs det enligt regeringen inte bara en kraftfull satsning när det gäller medel utan också en ambitionshöjning i form av en tydligare inriktning mot excellens.

Regeringen konstaterar att internationella samarbeten, utbyten och sampubliceringar ofta är utgångspunkten för excellent forskning. Regeringen presenterar insatser för att främja ett starkare svenskt deltagande i EU:s ramprogram för forskning och innovation och för att ta fram en handlingsplan inför nästa ramprogram.

Vidare konstaterar regeringen att avancerad forskningsinfrastruktur många gånger är en förutsättning för forskning av högsta kvalitet. Långsiktiga satsningar på forskningsinfrastrukturer som Sci Life Lab, MAX-labb IV och ESS ger enligt regeringen unika möjligheter till forskning. Likaså kan olika typer av digital forskningsinfrastruktur och annan forskningsinfrastruktur bidra till att flytta fram forskningsfronten. Regeringen aviserar därför förstärkningar till forskningsinfrastruktur.

Utvecklingen inom framväxande, banbrytande och strategiskt viktiga tekniker går enligt regeringen snabbt och den globala konkurrensen blir allt hårdare. EU, USA och Kina har alla tagit initiativ och satsar stora resurser för

att stärka sina inhemska förmågor inom teknologi. Regeringen konstaterar att Sverige har ett mycket forsknings- och teknikintensivt näringsliv som konkurrerar på en global marknad. Därför bedöms forskning av hög kvalitet inom teknikområden vara central. Regeringen anför att den nu gör kraftfulla satsningar på forskning och innovation för banbrytande och strategisk teknik.

Regeringen konstaterar att vissa samhällsutmaningar också behöver fokuserade satsningar på forskning och innovation, inklusive praktisknära forskning. Det handlar t.ex. om bioekonomi, miljö och klimat, där kunskap och innovation behövs för att genomföra den gröna omställningen på bästa sätt. Även andra pågående och planerade åtgärder som bidrar till excellens, internationalisering och innovation redovisas i propositionen. Det inkluderar insatser som enligt regeringen ska värna den fria forskningen, minska forskares och lärares administrativa börda och ge mer tid för forskning samt insatser för stärkta karriärvägar som främjar excellens. Mobilitet mellan högskolan och det omgivande samhället identifieras som en kvalitetsfaktor.

Regeringen föreslår en ändring i högskolelagen (1992:1434) för att öka möjligheterna till förenade anställningar. Lagändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 2025.

Forskning, utveckling och digitaliseringsfrågor

Regeringen framhåller i propositionen att teknikutvecklingen sker i en accelererande takt. Nya genombrott inom områden som exempelvis artificiell intelligens (AI) förändrar snabbt spelreglerna för många industrier. AI har enligt regeringen potentialen att revolutionera allt från hälso- och sjukvården till tillverkningsindustrin genom att möjliggöra mer effektiva och precisa processer. AI kan enligt regeringen också bidra till att lösa komplexa samhällsutmaningar, såsom klimatförändringar och effektiv resurshushållning. Eftersom utvecklingen går så snabbt är det enligt regeringen svårt att förutspå framtidens teknikutveckling. Därför menar regeringen att satsningar på banbrytande teknik behöver göras både enligt strategiska inriktningar och genom möjliggörande av forskarinitierade initiativ utifrån forskning i den yttersta framkanten.

I propositionen konstateras att Sveriges näringsliv står för över 70 procent av investeringarna i FoU, men den internationella konkurrensen om näringslivets investeringar och om spetskompetens tilltar. För att möta konkurrensen och möjliggöra näringslivets fortsatta investeringar behöver Sverige kraftsamla kring strategiskt viktiga teknikområden där offentliga och privata satsningar förstärker varandra. Regeringen menar att det under de senaste åren har blivit alltmer uppenbart att AI och maskininlärning kommer att revolutionera forskningen. Här har Sverige en chans att vara framstående. Området är i sin linda, och det är centralt att accelerera utvecklingen. Regeringen avser att lyfta fram AI som ett prioriterat teknikområde för insatser genom både Vinnova och Vetenskapsrådet med start 2025.

När det gäller digital FoU konstaterar regeringen att utvecklingen på områden som AI, kvantteknik, halvledare, uppkoppling, robotik och nanoteknik sker snabbt och på bred front. Regeringen framhåller att den framväxande tekniken inom det digitala området berör hela samhället. Den har, och bedöms även fortsättningsvis få, stora konsekvenser för myndigheter, företag och medborgare. Den globala konkurrensen kring teknikledarskap är hård och stora investeringar görs i FoU i andra länder. Regeringen konstaterar att resursstarka företag leder FoU inom digitaliseringens område. I vissa fall handlar det om globala teknikföretag med mycket stora resurser och i andra fall om mindre, innovativa startup-företag som är sprungna ur forskning på lärosäten och institut.

Regeringen betonar att Sverige ska vara ett land där nästa generations avancerade och kraftfulla digitala och datadrivna lösningar utvecklas, inte minst för att klara den gröna omställningen och välfärdens utveckling. Mycket av den framväxande tekniken har även dubbla användningsområden med både civila och militära tillämpningar. Insatserna inom digital utveckling behöver därför enligt regeringen intensifieras.

Vetenskapsrådet ansvarar för ett tioårigt nationellt forskningsprogram om digitaliseringens samhällskonsekvenser. Programmet ska bidra till ny kunskap om hur digitaliseringen påverkar och påverkas av sociala och kulturella relationer, arbetsliv, utbildning, organisationer, marknader, det demokratiska systemet samt offentlig förvaltning. Därigenom ska programmet skapa goda förutsättningar för att hantera digitaliseringsutmaningen på ett ansvarsfullt, etiskt, säkert, jämställt och demokratiskt sätt. Programmet innefattar tre huvudsakliga aktiviteter: initiera forskning om digitaliseringens samhällskonsekvenser, stärka forskningsområdets långsiktiga utveckling och främja tillgängliggörande och spridning av forskning och kunskap om digitaliseringens samhällskonsekvenser. Programmet pågår t.o.m. 2031.

Vidare informerar regeringen om programmet Avancerad digitalisering, som är en offentlig-privat satsning som startade 2021 på initiativ av näringslivet. Hälften av finansieringen utgörs av offentliga medel och hälften är medfinansiering från näringslivet. Programmet syftar till att stärka Sveriges position internationellt när det gäller nästa generations avancerade och kraftfulla digitala lösningar. Visionen är att Sverige och det svenska näringslivet ska tillhöra de främsta i världen när det gäller såväl att utveckla digital teknik inom utvalda styrkeområden som att snabbt införa och se effekterna av ny teknik inom olika branscher och samhällssektorer, vilket också inkluderar myndigheter. Regeringen tillförde medel till programmet 2023 via Vinnova, och i samband med detta aviserade regeringen sin avsikt att utöka satsningen i ett andra steg. Avancerad digitalisering steg 2 ska bidra till att finansiera insatser som är kopplade till nationellt prioriterade teknikområden. Förstärkningen ska också bidra till ett ökat svenskt deltagande i europeiska satsningar på avancerad digitalisering, t.ex. inom Horisont Europa och Programmet för ett digitalt Europa. Förstärkningen ska även möjliggöra ett ökat deltagande av små och medelstora företag inom banbrytande teknik liksom deltagande från

myndigheter. Programmet har mellan 2024 och 2027 en budget på 500 miljoner kronor per år, och inom ramen för Vinnovas anslagsökning avsätts ytterligare 46,5 miljoner kronor 2025 för steg 2.

I propositionen nämns även bl.a. Cybercampus Sverige som är ett svenskt initiativ för forskning, innovation och utbildning inom cybersäkerhet och cyberförsvar. Vidare omnämns Sveriges nationella samordningscenter för forskning och innovation inom cybersäkerhet (NCC-SE) som är etablerat på Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB).

Regeringen tar även upp European High Performance Computing (Euro HPC) och konstaterar att behoven av beräkningsresurser inom alla sektorer i samhället ökar snabbt. Högprestandaberäkningar innebär inte bara stora möjligheter till forskning utan betraktas även som en drivande kraft till stärkt konkurrenskraft för svenska och europeiska företag och för offentlig sektor. Sverige ingår därför tillsammans med andra europeiska länder och privata aktörer i det europeiska partnerskapet Euro HPC, en organisation som enligt regeringen är under stark utveckling. Sverige har inom Euro HPC beviljats värdskap för en ny medelstor superdator, Arrhenius, som placeras i Nationell akademisk infrastruktur för superdatorer i Sverige (NAISS) vid Linköpings universitet. Den nya superdatorn kommer att kunna utföra över 10 miljoner miljarder operationer per sekund. Liksom de övriga superdatorerna inom Euro HPC kommer Arrhenius även att vara tillgänglig för många olika användare inom forskarvärlden, näringslivet och offentlig sektor runt om i Europa. Arrhenius kommer enligt regeringen att kunna hantera såväl AI och maskin-inlärning som andra kapacitetskrävande tillämpningar inom ett brett spektrum av områden. Vetenskapsrådet ansvarar för det svenska medlemskapet i Euro HPC. Utvecklingen inom partnerskapet kommer t.ex. att ge tillgång till AI-optimerade superdatorer genom inrättandet av s.k. AI-fabriker. Inom ramen för Vetenskapsrådets anslagsökning för forskning avsätts 7 miljoner kronor 2025 för deltagande i Euro HPC och svenskt värdskap för superdatorn Arrhenius. Därefter beräknas 10 miljoner kronor 2026, 20 miljoner kronor 2027 och 50 miljoner kronor 2028 för detta ändamål.

Forskning, utveckling och transportfrågor

Forskning och innovation inom transportområdet

Regeringen betonar att transportområdets möjligheter att bidra till att lösa olika samhällsutmaningar är omfattande. Den framtida forskningspolitiken måste därför enligt regeringen inkludera transportrelaterad forskning. Ny kunskap och nya innovativa lösningar inom transportområdet är nödvändiga för att säkerställa ett långsiktigt hållbart transportsystem och för att utsläppen av växthusgaser från inrikes transporter ska nå i princip noll senast 2045 för att Sverige ska kunna nå det långsiktiga målet om nettonollutsläpp senast 2045. Forskning på transportområdet bidrar enligt regeringen till stärkt konkurrenskraft för svenskt näringsliv men också till att svenska innovationer, standardiseringsarbete och regelpåverkan kan få ökat internationellt gehör.

Det gäller bl.a. på områden som självkörande fordon, trafiksäkerhet och intelligenta transportsystem.

För att omställningen till ett fossilfritt transportsystem ska kunna ske är regeringens huvudinriktning att möjliggöra elektrifiering av transportsektorn och användning av fossilfria drivmedel. Forskning och innovation som bidrar till ett fossilfritt transportsystem är enligt regeringen således av stor vikt för att uppnå såväl klimat- som transportpolitiska mål och andra samhällsutmaningar samt för att stärka och utveckla näringslivets konkurrenskraft.

Regeringen menar vidare att det krävs ökad kunskap och nya lösningar för att uppnå ökad resiliens och redundans i transportsystemet. Det kan röra sig om risker för och konsekvenser av erosion, översvämningar och skred men även yttre störningar på transporter och infrastruktur till följd av uppsåtliga handlingar. Därtill är det mycket angeläget att öka kunskapen om hur transportsystemets förmåga att fungera även under krigsfara eller krig ska kunna säkerställas. Det har enligt regeringen fått ökad betydelse genom det allvarliga säkerhetsläget, som tydliggör vikten av att skyndsamt fortsätta stärka det svenska totalförsvaret.

Fordonsstrategisk forskning och innovation

Regeringen konstaterar att fordonsindustrin är central för både klimatomställningen och Sveriges ekonomi och konkurrenskraft. Regeringen framhåller att svensk fordonsindustri har en stark ställning i EU, och genom höga klimatambitioner har de svenska tillverkarna potential att även driva på andra tillverkare i omställningen. Fordonsindustrins omställning till fossilfrihet är omfattande, storskalig och komplex och behöver enligt regeringen ske i snabb takt. Elektrifieringen spelar här en viktig roll. Parallellt sker ett paradigmskifte med uppkopplade fordon med s.k. cyberfysiska system och fordonslösningar med ökande grad av autonomi.

Regeringen betonar att centrala förutsättningar för fordonsindustrins omställning och konkurrenskraft är att på kort och lång sikt investera i forskning och innovation samt att säkra kompetensförsörjningen. Programmet Fordonsstrategisk forskning och innovation (FFI) är en avtalsreglerad samverkan mellan fordonsindustrin och staten genom Vinnova, Energimyndigheten och Trafikverket. Regeringen menar att FFI bidrar till framtidens transportsystem och att det är viktigt för svensk konkurrenskraft och hur väl vi lyckas ställa om vägtransporterna. Ny kunskap byggs upp hos industri, lärosäten och forskningsinstitut, nya viktiga samarbeten skapas och nya lösningar på avgörande samhällsutmaningar demonstreras, utvecklas och genomförs. Detta bidrar samlat till att industrin fortsätter att investera i forskning och innovation i Sverige.

Regeringen betonar att FFI har en fortsatt viktig roll för konkurrenskraften, kompetensförsörjningen och systemomställningen i fordonsindustrin och samhället. Inriktningen på både spets och bredd inom en rad områden skapar nödvändig kunskap för att agilt hantera komplexa utmaningar i en mycket

föränderlig omvärld. Systemlösningar och ökat fokus på uppskalning, genomförande, hållbarhet och minskade utsläpp i hela värdekedjan är fortfarande viktigt. Regeringen anför att FFI fortsätter med oförändrad ambitionsnivå som ett avtalsreglerat program för samverkan, i enlighet med bl.a. besluten i en tidigare forskningsproposition (prop. 2008/09:05).

Isbrytare

Regeringen lyfter fram att Sverige har en lång historia och framstående position inom polarforskningen. Sjöfartsverkets isbrytare Oden, som används som forskningsfartyg sommartid, har enligt regeringen varit central för att bygga upp svensk förmåga att navigera och forska i polarområdenas extrema miljöer. Regeringen konstaterar dock att Oden börjar närma sig slutet på sin beräknade livslängd för polarforskning, vilken uppskattats till omkring 2030 av Polarforskningssekretariatet i samråd med Sjöfartsverket. Tillgång till tunga isbrytare och att vidmakthålla isbrytarförmåga är enligt regeringen även av intresse vid utbyggnad och reparation av undervattensinfrastruktur för elektronisk kommunikation. Vidare lyfter regeringen fram att Sverige har ett strategiskt intresse av att ha en stark närvaro i Arktis, särskilt i ljuset av ett nytt säkerhetspolitiskt läge och Natomedlemskapet. Det råder globalt stor brist på isbrytare som kan operera i polarregionerna. Rådande säkerhetsläge innebär att Rysslands atomisbrytare inte längre är tillgängliga för forsknings-samarbeten. Sveriges tillgång till en forskningsisbrytare i polarområdena behöver enligt regeringen säkras för att tillgodose både vetenskapliga och andra intressen som är viktiga på såväl kort som lång sikt för att Sverige ska bibehålla sin auktoritet som polarforskningsnation. Sverige har också intresse av att vidmakthålla tillgång till tunga isbrytare och isbrytarförmåga ur ett konnektivitetsperspektiv. Sverige är beroende av undervattensinfrastruktur för elektronisk kommunikation för att säkerställa landets konnektivitet till omvärlden. Det är av vikt att genom fiberoptiska sjökablar koppla samman Norden och EU med den indopacifiska regionen, med möjliga förgreningar till Nordamerika. Regeringskansliet har därför beslutat om ett uppdrag att ta fram ett underlag inför en möjlig nyanskaffning av ett polarforskningsfartyg. I uppdraget ingår att ta fram konkreta åtgärder inför en möjlig nyanskaffning av ett polarforskningsfartyg och vidmakthållande av svensk isbrytarförmåga som även är av intresse vid utbyggnad och reparation av fiberoptiska sjökablar i den arktiska regionen. Parallellt har Polarforskningssekretariatet fått i uppdrag att vidta förberedande åtgärder inför en möjlig nyanskaffning av en forskningsisbrytare.

Det nationella flygtekniska forskningsprogrammet förlängs och förstärks

Regeringen konstaterar i propositionen att Sverige i dag har en global position i yttersta framkant inom flygteknik. Flygteknisk forskning stärker enligt regeringen försvarsförmågan och bidrar till en konkurrenskraftig flygsektor,

men bidrar även till teknisk utveckling i samhället i vidare bemärkelse. Regeringen anser även att det behöver skapas förutsättningar för introduktion av elflyg i Sverige. Regeringen anför att det nationella flygtekniska forskningsprogrammet (NFFP) utgör basen för det svenska innovationssystemet inom flygteknik och är en avgörande förutsättning för svensk flygindustri och svensk flygforsknings fortsatta konkurrenskraft. Programmet genomförs i samverkan mellan Vinnova och Försvarsmakten och finansieras från båda myndigheternas anslag. Genom programmet möjliggörs även samverkan mellan lärosäten, och svenska aktörers förmåga att aktivt delta i internationella och bilaterala samarbeten byggs upp. Sedan början av 1990-talet har programmet varit centralt för kompetensförsörjning till svensk flygindustri, högskolor och myndigheter genom utbildning av ett stort antal doktorander.

Regeringen menar att snabb teknikutveckling och innovation är nödvändigt för att flygets miljöpåverkan ska minska, och NFFP möjliggör för svenska aktörer att bidra till att reducera flygets globala utsläpp. Förstärkningen och förlängningen innebär enligt regeringen att programmet i högre utsträckning än tidigare kan omfatta projekt om utveckling på högre teknisk mognadsgrad och därigenom skapa synergier och nyttiggörande av den svenska ledande flygtekniska forskningen. Den åttonde programperioden av NFFP startade i maj 2023, och förstärkningen innebär en förlängning av den nuvarande programperioden t.o.m. 2028. Inom ramen för Vinnovas anslagsökning avsätts 28 miljoner kronor 2025 för flygteknisk forskning, utveckling och innovation genom en förstärkning och förlängning av nuvarande programperiod av NFFP.

Förstärkt batteriforskning

Regeringen framhåller även att hållbara batterier är en nyckelteknik för elektrifieringen och i omställningen till ett fossilfritt samhälle. Utvecklingen av en hållbar batteriproduktion är enligt regeringen inte bara viktig för att nå klimatmålen utan möjliggör också framväxten av en konkurrenskraftig industri som skapar hållbar tillväxt och arbetstillfällen längs hela batterivärdekedjan. För att möta bl.a. en tilltagande internationell konkurrens och det osäkra geopolitiska läget behöver forsknings- och innovationskapaciteten inom batteriområdet stärkas. Regeringen föreslår en strategisk satsning där medel till särskilt starka lärosäten tillförs med fokus på batteriteknik och elektrifiering, som möjliggör storskalig elektrifiering och tillmötesgår kompetensbehov inom området. Tillsammans med näringslivet stärks möjligheterna att långsiktigt utveckla starka forsknings- och utbildningsmiljöer inom elektrifiering och batteriteknik. Vinnova tillförs medel för en riktad satsning på forskning och innovation för att öka innovationskraft och förmåga längs hela batterivärdekedjan, med tvärvetenskaplig ansats i bred samverkan mellan näringsliv, universitet och högskolor samt andra offentliga aktörer. Vidare tillförs forskningsinstitutet Rise medel för vidareutveckling och förstärkning av infrastruktur för test- och demonstrationsmiljöer som är relevanta utifrån batterier och elektrifiering.

Motionerna

Regeringens forskningspolitiska proposition har lett till att det har väckts fyra följdmotioner. Tre av dessa innehåller yrkanden som rör trafikutskottets beredningsområde.

I partimotion 2024/25:3313 anför Daniel Helldén m.fl. (MP) att forskningen bör ta hänsyn till AI-utvecklingen (yrkande 27). Motionärerna lyfter fram vikten av såväl utveckling som tillämpningar, bl.a. inom områden som klimat och trafik, och konstaterar att den snabba digitala omvandlingen i samhället är såväl en utmaning som en möjlighet. Motionärerna tar även upp AI-kommissionens förslag om excellenscentrum och lyfter fram AI-kommissionens förslag om ett kompetenslyft för att säkerställa kompetensutveckling och att utbildningar framtidssäkras. Vidare menar motionärerna att det i närtid behövs ett beslut om ett nytt forskningsfartyg som ersätter isbrytaren Oden (yrkande 20). Motionärerna påminner om att Oden börjar närma sig slutet på sin beräknade livslängd och att Sveriges tillgång till en forskningsisbrytare i polarområdena behöver säkras.

I kommittémotion 2024/25:3309 yrkande 14 pekar Åsa Westlund m.fl. (S) på behovet av ökad forskning om tillämpning av AI för högre kvalitet och ökad effektivitet i välfärden och näringslivet. Motionärerna betonar bl.a. att den snabba utvecklingen inom AI kommer att leda till en omfattande struktur-omvandling av samhället och att en svensk AI-satsning bör ha ett särskilt fokus på hur AI kan tillämpas både för att stärka produktiviteten i näringslivet och för att förbättra och effektivisera välfärden.

I kommittémotion 2024/25:3312 tar Anders Ådahl m.fl. (C) upp frågan om ett institut för AI-säkerhet (yrkande 38). Motionärerna hänvisar till ett förslag från AI-kommissionen och menar att det behöver skapas ett institut för AI-säkerhet med uppgift att bedriva och främja forskning om säkerhetsrisker kopplat till AI. Dessutom menar motionärerna att det bör inrättas en nationell strategi för högpresterande datorsystem (high-performance computing, HPC) i Sverige (yrkande 39). De betonar att tillgången till data och beräkningsmöjligheter är viktig för AI-utvecklingen och lyfter fram att Sverige är en del av det europeiska partnerskapet Euro HPC och att det är av stor vikt att regeringen arbetar vidare för att etableringen av en superdator i Linköping ska bli så framgångsrik som möjligt och för att tekniken blir tillgänglig inte bara för forskning och universitet utan även för näringslivet.

Tidigare riksdagsbehandling

Trafikutskottet yttrade sig i februari 2021 över de delar i den då aktuella forskningspropositionen (prop. 2020/21:60) och i en följdmotion som berörde utskottets beredningsområde (yttr. 2020/21:TU4y). Trafikutskottet redovisade i yttrandet vissa utgångspunkter för forsknings- och innovationsarbetet inom utskottets beredningsområde liksom vissa specifika synpunkter med anledning

av ett yrkande i en följdmotion. Trafikutskottet ansåg att utbildningsutskottet borde föreslå att riksdagen skulle avslå motionsförslaget.

Utskottets ställningstagande

Inledande kommentarer

Trafikutskottet redovisar i detta yttrande sina bedömningar med anledning av de motionsyrkanden som både direkt och indirekt rör utskottets beredningsområde. Vidare ser trafikutskottet det som värdefullt att redovisa några viktiga utgångspunkter för forsknings- och innovationsarbetet inom utskottets beredningsområde, i första hand i digitaliserings- och transportfrågor. Utskottet vill på så sätt bidra till att dessa frågor kan sättas in i ett större forskningspolitiskt sammanhang i samband med riksdagsbehandlingen av regeringens forskningsproposition.

Forskning och innovation inom trafikutskottets beredningsområde

Trafikutskottet vill till att börja med betona att forskning och innovation är av strategisk betydelse för många av frågorna inom trafikutskottets beredningsområde. Forskning och innovation har enligt utskottets mening en väsentlig betydelse för att uppnå såväl de transportpolitiska som de digitaliseringspolitiska mål som riksdagen har beslutat om. Utskottet välkomnar därför att regeringen lyfter fram både digitaliserings- och transportfrågor i forskningspropositionen och ser mycket positivt på regeringens satsningar inom dessa områden.

Regeringen redovisar i forskningspropositionen att Sverige ska vara ett av världens främsta forsknings- och innovationsländer och därtill en ledande kunskapsnation. Utskottet välkomnar denna inriktning och delar regeringens bedömning att Sverige ska vara ett internationellt attraktivt land för investeringar i FoU. Utskottet vill starkt betona vikten av forskning av hög kvalitet inom olika teknikområden, inte minst eftersom Sverige har ett mycket forsknings- och teknikintensivt näringsliv som konkurrerar på en global marknad. Utskottet välkomnar därför regeringens kraftfulla satsningar på forskning och innovation för banbrytande och strategisk teknik. Liksom regeringen vill utskottet framhålla att även vissa samhällsutmaningar behöver fokuserade satsningar på forskning och innovation, inklusive praktisknära forskning.

Digitalisering och AI

Den framväxande tekniken inom det digitala området berör hela samhället och får stora konsekvenser för myndigheter, företag och allmänhet. Utskottet vill påminna om att målet för digitaliseringspolitiken är att Sverige ska vara bäst i

världen på att använda digitaliseringens möjligheter (prop. 2011/12:1 utg.omr. 22, bet. 2011/12:TU1, rskr. 2011/12:87). Under detta mål finns två delmål:

- Sverige ska ha bredband i världsklass. Alla hushåll och företag bör ha goda möjligheter att använda sig av elektroniska samhällstjänster och service via bredband (prop. 2009/10:193, bet. 2009/10:TU18, rskr. 2009/10:297).
- Elektroniska kommunikationer ska vara effektiva, säkra och robusta samt tillgodose användarnas behov. Elektroniska kommunikationer ska i första hand tillhandahållas genom en väl fungerande marknad, men staten ska ha ett ansvar på områden där allmänna intressen inte enbart kan tillgodoses av marknaden (prop. 2014/15:1 utg.omr. 22, bet. 2014/15:TU1, rskr. 2014/15:86).

Utskottet vill även påminna om att EU 2022 fattade beslut om en färdväg mot en digital omställning inom unionen fram till 2030. Beslutet innehåller bl.a. tolv uppföljningsbara mål inom fyra områden: digital kompetens, digitala infrastrukturer, näringslivets digitala omställning och digitalisering av offentliga tjänster. För att följa upp utvecklingen ska medlemsstaterna vartannat år redovisa sin färdplan för att nå målen, och det framgår av Sveriges redovisning från oktober 2023 att Sverige bidrar till att nå EU:s mål för det digitala decenniet och också till EU:s vision om digital omställning. Regeringen framhåller i redovisningen att Sverige är ett digitalt moget land och har en digitalt mogen befolkning samt en lång historia av tillgång till bra uppkoppling.

Utskottet delar regeringens bedömning i forskningspropositionen att teknikutvecklingen sker i en accelererande takt och att nya genombrott inom t.ex. AI snabbt förändrar spelreglerna för bl.a. näringslivet. Utskottet välkomnar därför att regeringen vill göra satsningar på banbrytande teknik och välkomnar särskilt att regeringen avser att lyfta fram AI som ett prioriterat teknikområde för insatser fr.o.m. 2025. Utskottet har pekat på vikten av internationell reglering av AI och anser att det är mycket positivt att det nyligen har beslutats om EU-gemensamma regler för AI-system. EU-kommissionen lade i april 2021 fram ett förslag till en förordning om harmoniserade regler för AI (COM(2021) 206) och i mars 2024 beslutades om denna AI-förordning. AI-förordningen ger ett rättsligt ramverk för AI-system i syfte att stödja deras användning och utveckling inom EU. Förutom att säkerställa att AI-system som placeras på den inre marknaden är säkra och utformade med respekt för de mänskliga rättigheterna är målsättningen också att med stöd av en tydlig reglering skapa förutsägbarhet för AI i syfte att underlätta innovationer och investeringar inom AI. Förordningen väntas därmed sätta en global standard för AI-reglering. AI-förordningen bygger på ett riskbaserat förhållningssätt: ju större risk ett AI-system innebär, desto striktare regler behöver det uppfylla för att få förekomma på EU:s marknad. För att den rättsliga ramen ska fortsätta att vara innovationsvänlig finns det bestämmelser om s.k. regulatoriska sandlådor. Inom ramen för dessa bestämmelser kan innovativa AI-system utvecklas, testas och valideras i en kontrollerad miljö. För att övervaka de mest

avancerade AI-modellerna och verkställa de gemensamma reglerna i medlemsländerna innebär överenskommelsen att ett nytt AI-kontor ska inrättas i EU-kommissionen. AI-kontorets arbete ska stödjas av en vetenskaplig panel bestående av oberoende experter, t.ex. när det gäller att utveckla metoder för att utvärdera kapaciteten hos grundmodeller.

Vidare vill utskottet framhålla att det är mycket positivt till det arbete med AI som bedrivs på nationell nivå. I december 2023 beslutade regeringen att tillsätta en AI-kommission, vilken har haft i uppdrag att identifiera behov av och lämna förslag till åtgärder som kan bidra till att stärka utvecklingen och användningen av AI i Sverige på ett hållbart och säkert sätt. I direktiven framhölls att AI har stor potential att bidra till ökad innovationsförmåga, högre effektivitet och bättre konkurrenskraft, men även till en effektivare offentlig förvaltning. I uppdraget till AI-kommissionen framförde regeringen att syftet är att säkerställa att Sverige som ledande forskningsnation, avancerad industriation och ambitiös välfärdsnation bättre ska ta till vara möjligheterna och hantera riskerna med AI, inklusive att bidra till att identifiera en nisch inom AI där Sverige kan bli en viktig partner för andra. I november 2024 redovisade AI-kommissionen sin Färdplan för Sverige (SOU 2025:12). Utskottet välkomnar att AI-kommissionens arbete har samlat många aktörer inom såväl privat som offentlig sektor för att genomlysna förutsättningarna för AI inom stora delar av samhället. Totalt presenterade kommissionen 75 olika förslag på åtgärder som exempelvis berör nya utredningar, uppdrag till myndigheter och utökat statligt åtagande i form av finansiering. Civilminister Erik Slottnér (KD) anförde i samband med överlämnandet av rapporten att AI har stor potential att förbättra välfärden, höja kvaliteten i myndigheternas tjänster och stärka Sveriges konkurrenskraft, och att Sverige ska vara ledande när det kommer till utveckling och användning av AI. Statsrådet anförde vidare att det skulle bli mycket intressant att ta del av förslagen. Rapporten bereds nu inom Regeringskansliet. I rapporten finns bl.a. ett förslag om återrapporteringskrav till myndigheter om användningen av AI, och utskottet välkomnar därför att regeringen bl.a. har beslutat om att ge ett stort antal myndigheter i uppdrag att redogöra för sin användning av AI.

När det gäller motionsförslagen om användning och tillämpning av AI vill utskottet framhålla att AI är en del av samhällets digitalisering och har potential att bidra med betydande nytta inom flera områden. Utskottet kan konstatera att utvecklingen av AI går mycket snabbt och kan komma att förändra inte minst många yrken men också bidra till lösningar på många samhällsutmaningar samt effektivisering av vissa verksamheter inom den offentliga förvaltningen. Det var också mot den bakgrunden och för att belysa flera olika frågeställningar som utskottet anordnade ett offentligt sammanträde om AI hösten 2023 (rapport 2023/24:RFR5). Utskottet har även uppmärksammat AI vid t.ex. en forskningsdag. När det gäller motionsförslaget om ett institut för AI-säkerhet konstaterar utskottet att AI-kommissionen har anfört att AI:s framsteg öppnar enorma möjligheter att stärka samhällets säkerhet, men de medför också nya risker. För att stärka samhällets motståndskraft, men

även för att hantera den oro som finns när det gäller AI, anser AI-kommissionen att ett institut för AI-säkerhet bör etableras. Utskottet vill betona att det är medvetet om riskerna med utvecklingen och användningen av AI och ser därför fram emot den fortsatta beredningen av AI-kommissionens färdplan. Utskottet vill i sammanhanget också peka på riskerna för kränkningar av grundläggande rättigheter, liksom etiska risker samt hälso- och säkerhetsrisker. Utskottet vill här särskilt framhålla de uppdrag som regeringen har gett till olika myndigheter om bl.a. risker för diskriminering vid användandet av AI. Utskottet uttalade senast i maj 2024 i trafikutskottets betänkande 2023/24:TU16 Digitaliserings- och postfrågor att det avser att fortsätta att följa utvecklingen av AI mycket noga och välkomnade då det omfattande arbete som pågår inom Regeringskansliet, myndigheterna och branschen för att bidra till nyttan med AI och till att balansera dess risker.

Vidare vill utskottet, liksom regeringen, starkt betona behovet av att säkra kompetensförsörjningen inom AI-området. AI medför en snabb förändring av kompetensbehovet, såväl inom offentlig sektor som inom näringslivet, och utskottet delar regeringens bedömning att det är avgörande att forskare i Sverige har tillgång till de mest avancerade teknikerna och kompetenser även i framtiden för att klara sig i en hård global konkurrens.

När det gäller motionsförslaget om HPC kan utskottet konstatera att Sverige deltar i det europeiska samarbetet för beräkningsresurser, Euro HPC, som är ett initiativ för att bygga en storskalig beräkningsinfrastruktur. Beräkningssystemen är främst avsedda att användas för akademisk forskning men kommer även att bli tillgängliga för näringslivet. Utskottet välkomnar att Sverige under 2023 beviljades värdskap för en ny superdator i världsklass, Arrhenius, som kommer att kunna hantera AI och beräkningskapacitet som kräver hög minnesbandbredd och snabb dataöverföring. Superdatoren kommer också att kunna leva upp till de höga nivåer av säkerhet och integritet som krävs för forskning som baseras på data om individer och på produktutveckling vid privata företag. Utskottet välkomnar att regeringen har avsatt medel för deltagandet i det europeiska partnerskapet och för superdatoren. Utskottet vill särskilt lyfta fram att Sverige kommer att stå som värd för en av sju europeiska AI-fabriker. AI-fabriker är ett av EU-kommissionens centrala initiativ för att stärka unionens konkurrenskraft och utöka investeringarna i digitalisering och AI. Initiativet finansieras delvis av Euro HPC. Den svenska AI-kommissionen lyfte i sin färdplan fram att det är mycket angeläget att staten stöder arbetet med att få etablera en AI-fabrik i Sverige och att det skulle öka tillgången på beräkningskraft till ett subventionerat pris för små och medelstora företag. Några dagar efter att AI-kommissionen presenterat sitt förslag ansökte regeringen om en svensk AI-fabrik. Nationell akademisk infrastruktur för superdatorer (NAISS) med Linköpings universitet som värd och Rise som samarbetspartner kommer att bli ansvarig för den svenska AI-fabriken, som kommer att kallas Mimer. Utskottet konstaterar att AI-fabriken är mycket viktig för Sveriges beräkningskapacitet och att den också kommer att attrahera kompetens till Sverige. Utskottet välkomnar denna kraftsamling

inom avancerad forskningsinfrastruktur och betonar att detta är mycket glädjande för svensk forskning och en bekräftelse på att Sverige är en ledande kunskapsnation.

Transportfrågor

Transportpolitikens övergripande mål är att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet. Utöver det övergripande målet finns ett funktionsmål om tillgänglighet och ett hänsynsmål om säkerhet, miljö och hälsa (prop. 2008/09:93, bet. 2008/09:TU14, rskr. 2008/09:257 och prop. 2012/13:1 utg.omr. 22, bet. 2012/13:TU1, rskr. 2012/13:118). Utskottet vill starkt betona att forskning och innovation som bidrar till ett fossilfritt transportsystem är mycket viktigt för att uppnå bl.a. de transportpolitiska målen. Utskottet konstaterade senast i december 2024 att det pågår ett aktivt arbete för att nå målen om en långsiktigt hållbar transportförsörjning och välkomnade de initiativ som regeringen tar (bet. 2024/25:TU5).

Utskottet vill betona att satsningar på forskning och innovation också är angelägna för att fullt ut kunna tillvarata möjligheterna med den snabbt ökande digitaliseringen och ny teknik inom transportområdet. Utskottet välkomnar därför att regeringen lyfter fram betydelsen av forskning och innovation. Utskottet menar att forskning och innovation är viktigt för att utveckla kunskap, metoder och modeller samt demonstrera nya lösningar för samtliga trafikslag som binder samman teknik, affärsnytta och samhällsnytta inom transportområdet. Det är också centralt för framtidens kompetens och kompetensförsörjning. Trafikutskottet delar regeringens bedömning i forskningspropositionen att transportområdets möjligheter att bidra till att lösa olika samhällsutmaningar är omfattande.

Utskottet välkomnar att regeringen betonar att den framtida forskningspolitiken måste inkludera transportrelaterad forskning. Utskottet delar regeringens bedömning att ny kunskap och nya innovativa lösningar inom transportområdet är nödvändiga för att säkerställa ett långsiktigt hållbart transportsystem och för att utsläppen av växthusgaser från inrikes transporter ska nå i princip noll senast 2045. Utskottet har vid flera tillfällen välkomnat regeringens huvudinriktning inom transportpolitiken, nämligen att möjliggöra en elektrifiering av transportsektorn och användning av fossilfria drivmedel.

Utskottet vill i sammanhanget starkt understryka betydelsen av att transportinfrastrukturen och transporterna fungerar även i tider av kris och beredskap. Det säkerhetspolitiska läget ställer nya krav på infrastrukturen, och transportsektorn behöver utveckla och stärka sin förmåga att upprätthålla samhällsviktiga funktioner. Därför välkomnar utskottet att regeringen i forskningspropositionen lyfter fram vikten av ökad kunskap och nya lösningar för att uppnå ökad resiliens och redundans i transportsystemet.

Utskottet välkomnar även att regeringen lyfter fram fordonsindustrins roll och vikten av investeringar i forskning och innovation samt betydelsen av att

säkra kompetensförsörjningen. Utskottet vill särskilt lyfta fram den viktiga roll som FFI-programmet har och delar regeringens bedömning att programmet är viktigt för svensk konkurrenskraft och omställningen av vägtransporterna.

Utskottet vill även lyfta fram betydelsen av uppkopplade och självkörande fordon. Utskottet menar att självkörande fordon, såsom personbilar, lastbilar och arbetsmaskiner, innebär en viktig effektivisering och uppmärksammar att området även har en stark AI-koppling. Dessutom vill utskottet framhålla att Sverige ligger långt framme i utvecklingen av självkörande fordon. Utskottet konstaterar att självkörande fordon som drivs fossilfritt och framförs säkert kommer att få genomgripande konsekvenser och vara en viktig del i det framtida transportsystemet. Automatisering och elektrifiering går enligt utskottet hand i hand och är avgörande för att Sverige ska ligga i den tekniska framkanten och nå klimatmålen. Utskottet välkomnar därför den omfattande utrednings- och försöksverksamhet som pågår och som syftar till att ställa om det svenska transportsystemet. Storskaliga försök på väg, liksom andra försök med automatiserade fordon, har varit möjliga i många år. Det pågår försöksverksamheter med självkörande fordon på olika håll i landet men även internationellt. Utskottet vill även uppmärksamma det omfattande arbete som görs inom de ansvariga myndigheterna på området. Utskottet ser positivt på om fler försöks- och testområden kan utformas och avser att även fortsättningsvis följa utvecklingen på området noga.

Vidare välkomnar utskottet att det nationella flygtekniska forskningsprogrammet förlängs och förstärks och att batteriforskningen förstärks. Utskottet delar regeringens bedömning att en snabb teknikutveckling och innovation är nödvändigt för att flygets miljöpåverkan ska minska och att det nationella flygtekniska forskningsprogrammet NFFP gör det möjligt för svenska aktörer att bidra till att reducera flygets globala utsläpp. Utskottet delar även regeringens bedömning att hållbara batterier är en nyckelteknik för elektrifieringen och i omställningen till ett fossilfritt samhälle.

Utskottet vill här särskilt framhålla att utvecklingen av elflyg har stor potential att vara en viktig del i att minska flygets klimatpåverkan och bidra till transportsektorns omställning. Utskottet ser även mycket positivt på de industriella möjligheter som finns i Sverige när det kommer till utveckling av elflyg och den betydelse som framväxten av en ny industrigren baserad på civil elflygsproduktion kan komma att få för att öka utbudet av jobb. Utskottet ser därför också positivt på att Trafikverket tillsammans med flera andra myndigheter har presenterat en rapport med analyser och förslag på hur det statliga stödet till forskning och innovation på elflygsområdet kan utvecklas, samordnas och organiseras för att påskynda införandet av elflyg i Sverige. Utskottet välkomnar i sammanhanget även det uppdrag som regeringen har gett Trafikverket som innefattar att göra en ny forsknings- och innovationssatsning på elflygsområdet och ta initiativ till ökad samverkan mellan de aktörer som arbetar med forskning och innovation på området. Syftet med regeringens uppdrag är att möjliggöra en snabb introduktion av elflyg i Sverige. I Regeringens klimathandlingsplan – hela vägen till nettonoll (skr.

2023/24:59) bedömer regeringen att det behöver skapas förutsättningar för att introducera elflyg i Sverige och att ett marknadsintroduktionsstöd för inköp eller finansiell leasing bör analyseras i takt med att marknaden för elflyg utvecklas. Utskottet delar den bedömning som regeringen gör i denna fråga. Utskottet vill även lyfta fram att utredningen om statens ansvar för det svenska flygplatssystemet framhåller betydelsen av att Swedavias flygplatser senast till 2030 ska tillhandahålla laddutrustning som möjliggör laddning av elflyg och att det även är önskvärt att regionala och kommunala flygplatser kan erbjuda samma service till de flygplan som i framtiden besöker dessa flygplatser. Utskottet delar denna uppfattning liksom bedömningen att en nationell plan för flygbränsle även bör inkludera en handlingsplan för elflygets utveckling inom elektrifieringsstrategin. Utskottet vill även peka på att det krävs vidare forskning för att öka resiliensen genom Sverigetillverkat flygbränsle, och det handlar då både om biodrivmedel och e-bränslen. Utskottet ser mycket positivt på Energimyndighetens satsningar på forskning och innovationer för att främja hållbara biobränslen för flyg.

När det slutligen gäller motionsförslaget om isbrytare delar utskottet regeringens bedömning när det gäller betydelsen av Sjöfartsverkets isbrytare Oden för polarforskningen och vill liksom regeringen även betona vikten av en fortsatt tillgång till tunga isbrytare och en vidmakthållen isbrytarförmåga. Utskottet välkomnar att det pågår ett arbete inom Regeringskansliet med att ta fram underlag inför en möjlig nyanskaffning av ett polarforskningsfartyg. I sammanhanget vill utskottet påminna om att Sjöfartsverket har sex egna isbrytare – Ale, Atle, Frej, Idun, Oden och Ymer. Isbrytarna ger handelsfartygen assistans genom att övervaka, dirigera, leda och bogsera, och Sjöfartsverkets isbrytarverksamhet finansieras genom farledsavgifter. De nuvarande isbrytarna kommer enligt Sjöfartsverket att behöva bytas ut under kommande år. Därför har Sjöfartsverket inlett arbetet med att designa nya isbrytare. I den nuvarande nationella trafikslagsövergripande planen för transportinfrastrukturen för perioden 2022–2033 anges att en väl fungerande isbrytarservice är nödvändig för att möjliggöra sjötransporter året runt i hela Sverige. Det konstateras att delar av Sjöfartsverkets isbrytarflotta är ålderstigna och behöver förnyas, och därför har regeringen fördelat medel till Sjöfartsverket för att anskaffa två nya isbrytare. Efter att isbrytarnas kapacitet och prestanda har säkerställts i operativ drift kommer regeringen med stöd av Sjöfartsverket åter att utvärdera vilken kapacitet och vilka eventuella ytterligare investeringar som är nödvändiga för en fortsatt väl fungerande isbrytarservice. Av Sjöfartsverkets investeringsplan för 2025–2027 framgår att 3 960 miljoner kronor har avsatts för att anskaffa och utveckla nya investeringar inom isbrytningsområdet under perioden. Vidare kan i sammanhanget nämnas att riksdagen i december 2024 beslutade att anta regeringens förslag om den ekonomiska ramen för åtgärder i den statliga transportinfrastrukturen för perioden 2026–2037 och att den del av den ekonomiska ramen som ska användas till utveckling av transportsystemet får användas för bl.a. isbrytare (prop. 2024/25:28, bet. 2024/25:TU5, rskr. 2024/25:102).

Sammanfattande bedömning

Utskottet välkomnar sammanfattningsvis att regeringen lyfter fram digitaliserings- och transportfrågor som viktiga områden för forskning och innovation. Utskottet ser positivt på de insatser som görs och aviseras och anser att de frågor som tas upp i motionerna redan är väl uppmärksammade. Därmed anser trafikutskottet att utbildningsutskottet bör avstyrka motionerna 2024/25:3309 (S) yrkande 14, 2024/25:3312 (C) yrkandena 38 och 39 samt 2024/25:3313 (MP) yrkandena 20 och 27.

Stockholm den 11 mars 2025

På trafikutskottets vägnar

Ulrika Heie

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Ulrika Heie (C), Thomas Morell (SD), Maria Stockhaus (M), Mattias Ottosson (S), Sten Bergheden (M), Kadir Kasirga (S), Helena Gellerman (L), Ann-Sofie Lifvenhage (M), Malin Östh (V), Magnus Jacobsson (KD), Oskar Svärd (M), Patrik Jönsson (SD), Zara Leghissa (S), Inga-Lill Sjöblom (S), Katarina Luhr (MP), Carl Nordblom (M) och Fredrik Stenberg (S).

Avvikande meningar

1. Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (S)

Mattias Ottosson (S), Kadir Kasirga (S), Zara Leghissa (S), Inga-Lill Sjöblom (S) och Fredrik Stenberg (S) anför:

Vi vill inledningsvis starkt betona vikten av att stärka svensk konkurrenskraft, skapa nya jobb i hela landet och påskynda både den gröna och den digitala omställningen. Den snabba utvecklingen av artificiell intelligens (AI) är ett exempel som kommer att leda till en omfattande strukturomvandling av såväl samhället som marknaderna, och den kommer även att ställa nya kompetenskrav. Vi menar att Sverige har fantastiska förutsättningar att bli ett AI-land i världsklass. Här i landet finns det framstående universitet, en teknikpositiv befolkning och en stark offentlig sektor med stor datatillgång, och Sverige hamnar dessutom på toppositioner i internationella innovationsmätningar. Rätt använd kan AI, enligt vår uppfattning, bygga Sveriges tillväxt och stärka välfärden. Vi framhåller att en svensk AI-satsning bör ha ett särskilt fokus på hur AI kan tillämpas både för att stärka produktiviteten i näringslivet och för att förbättra och effektivisera välfärden. Vi menar sammanfattningsvis att det behövs ökad forskning om tillämpningen av AI för högre kvalitet och ökad effektivitet i välfärden och näringslivet.

Därmed anser vi att utbildningsutskottet bör tillstyrka motion 2024/25:3309 (S) yrkande 14.

2. Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (C)

Ulrika Heie (C) anför:

Jag vill inledningsvis lyfta fram att forskning, innovation och teknikutveckling behövs i en lång rad sektorer – inte minst för att skapa smarta fossiloberoende transporter. Jag vill särskilt framhålla att forskning och innovation är viktigt för den svenska fordonsindustrins omställning och konkurrenskraft.

Vidare vill jag framhålla att AI och maskininlärning har potentialen att revolutionera både forskningen och samhället i stort och att Sverige har stora möjligheter att ha en framstående roll i den utvecklingen. För att vi i Sverige ska kunna ta del och dra nytta av fördelarna med AI behövs det en översyn av reglerna och fler offentliga satsningar för utveckling av AI. Jag menar att vi behöver stärka forskningsinfrastrukturen, skapa goda villkor för att kunna använda AI och säkerställa att utvecklingen av AI är både ansvarsfull och transparent. Jag vill betona att AI har potentialen att revolutionera allt från den offentliga sektorn och hälso- och sjukvården till fordonsindustrin genom att möjliggöra mer effektiva och precisa processer. AI kan också bidra till att lösa

komplexa samhällsutmaningar som t.ex. klimatförändringar och effektiv resurshushållning. Jag menar att AI kommer att vara avgörande för Sveriges framtida konkurrens- och innovationskraft och för att lösa samhällets utmaningar och problem.

Jag vill understryka att vilken politik som bedrivs har stor betydelse för vilka förutsättningar AI har att utvecklas och vilken roll svenska företag och svensk forskning kommer att ha i den utvecklingen. Jag konstaterar att regeringen gör vissa välkomna satsningar på AI. Bland annat handlar det om att ge ett samordningsuppdrag till Vetenskapsrådet för att underlätta och dra nytta av AI i forskningen, identifiera hinder och möjligheter samt verka för en transparent och ansvarsfull AI-utveckling inom forskningen. Dessutom gör man en större satsning på excellenskluster för utvecklandet av AI-teknik. Satsningen är viktig även om jag vill betona att den måste ge utrymme för fri, nyfiken forskning där forskarna själva har stor makt att välja vad som ska forskas om och hur. För att skapa en större helhet kring AI hade jag dock gärna sett en satsning på vidareutbildning av lärare vid universitet och högskolor inom AI. Dessutom hade jag, i linje med AI-kommissionens förslag, velat se att det skapades ett institut för AI-säkerhet med uppgift att bedriva och främja forskning om säkerhetsrisker kopplat till AI.

Slutligen vill jag uppmärksamma att tillgången till data och beräkningsmöjligheter är viktig för AI-utvecklingen i Sverige. Jag menar att det därför är positivt att Sverige är en del av det europeiska partnerskapet Euro HPC och att Sverige får sin första superdator som ska finnas vid Linköpings universitet. Jag vill dock framhålla att det är av stor vikt att regeringen arbetar vidare för att etableringen ska bli så framgångsrik som möjligt och för att tekniken ska bli tillgänglig inte bara för forskningen och universiteten utan även för näringslivet. Jag menar att Sverige på sikt bör arbeta för att stå värd för fler superdatorer och utveckla tillgången till kvantteknik i Sverige. För att uppnå detta bör regeringen arbeta långsiktigt och strategiskt med detta område genom att ta fram en nationell strategi för högpresterande datorsystem (high-performance computing, HPC).

Därmed anser jag att utbildningsutskottet bör tillstyrka motion 2024/25:3312 (C) yrkandena 38 och 39.

3. Forskning och innovation för framtid, nyfikenhet och nytta (MP)

Katarina Luhr (MP) anför:

Inledningsvis vill jag betona att forskningen bör ta hänsyn till AI-utvecklingen. Jag välkomnar forskning inom AI för såväl utveckling som tillämpningar inom olika områden som t.ex. klimat och trafik. Jag konstaterar att den snabba digitala omvandlingen i samhället är såväl en utmaning som en möjlighet och att utvecklingen av AI är mycket kraftfull. Förändringarna går mycket fort och påverkar oundvikligen alla samhällssektorer. Jag menar att regeringen därför behöver agera både snabbt och eftertänksamt för att öka hela

samhällets möjligheter att använda AI som en möjlighet och stå bättre rustade inför möjliga följdverkningar av AI. Jag vill framhålla att AI i utbildning och forskning handlar om att förbereda studenter för ett arbetsliv i snabb utveckling och att lärosäten, förvaltning, utbildning och forskning kan använda AI och andra avancerade tekniker på ett adekvat sätt för samhällsutvecklingens bästa. Jag vill här lyfta fram AI-kommissionens förslag om excellenscentrum och satsningar på AI-forskning, och jag konstaterar att de rimmar väl med sådana ambitioner. Samtidigt är det enligt min mening viktigt att AI är en del av utbildningen på grundnivå och avancerad nivå, forskarutbildning och forskning – både som verktyg och som föremål för forskning.

Jag vill vidare understryka att forskningsinsatser också måste finansieras och genomföras i fråga om de samhälleliga och mänskliga följdverkningar som AI kan ha. Det finns farhågor på flera olika områden som autonoma vapensystem och ägande av omfattande datamaterial om enskilda människor, integritetsfrågor om övervakning och arbetsmarknadsfrågor när det gäller både trygghet och utbildning. Jag kan konstatera att det också finns betydande frågetecken kring de enorma klimatpåfrestningar i form av förbrukning av såväl energi som material som AI-utvecklingen för med sig. Jag menar att det därför är utomordentligt angeläget att ge exempelvis Vetenskapsrådet ett uppdrag att samordna AI-forskning som också omfattar dessa perspektiv.

Jag vill här också lyfta fram AI-kommissionens förslag till kompetenslyft för att säkerställa kompetensutvecklingen och att utbildningar på detta sätt framtidssäkras. Jag vill samtidigt understryka vikten av att även i den högre utbildningen inkludera frågor om användningen av AI från de olika perspektiven mänskliga rättigheter, integritet och klimat.

Slutligen vill jag lyfta fram betydelsen av både nationella och internationella forskningsinfrastrukturer. Det är enligt min mening mycket angeläget att svenska och internationella forskare kan använda de främsta anläggningarna för mätningar, beräkningar, observationer och tillgång till databaser. En sådan kritisk forskningsinfrastruktur är isbrytaren Oden, som under flera decennier har varit en av världens främsta infrastrukturer för forskning i polarhaven. Sverige kan tack vare fartyget Oden bedriva polarforskning i världsklass i extrema miljöer, och genom fartyget finns en etablerad plattform för internationella samarbeten där även andra aktörer betalar för att få möjlighet att använda fartyget. Jag kan dock konstatera att Oden börjar närma sig slutet på sin beräknade livslängd som forskningsinfrastruktur för polarforskning. Jag vill betona att Sveriges tillgång till en forskningsisbrytare i polarområdena behöver säkras, och detta är av stor vikt för internationell polarforskning. Jag menar därför att det i närtid behövs ett beslut om ett nytt forskningsfartyg som ersätter Oden, och regeringen bör öka takten och prioritera förberedelserna för ett nytt polarforskningsfartyg.

Därmed anser jag att utbildningsutskottet bör tillstyrka motion 2024/25:3313 (MP) yrkandena 20 och 27.